

Mihail Radu Solcan: schița unui portret

Cine a auzit de Mihail Radu Solcan? Dincolo de cercul familiei și al prietenilor, a fost cunoscut doar de un număr destul de mic de persoane: colegi și studenți, puțini cititori de filosofie, economiști, sociologi sau politologi cu interese teoretice. Nu era printre acei universitari al căror nume a căpătat o anumită circulație și în afara grupului care împărtășește aceleași preocupări profesionale. Nu avea abilitățile care favorizează obținerea notorietății și nici nu se străduia să le câștige. obișnuia să spună că este o persoană cu un *low profile*. Credea că orice persoană înzestrată cu anumite însușiri și capacități care o ridică deasupra mediei are de ales între notorietate și deplina independență. Ceea ce el numea *low profile* este prețul ce trebuie adesea plătit pentru a câștiga și a păstra cât mai multă independență. Totodată, era de acord că nu este înzestrat pentru a intra, cu bune șanse, în competiția pentru câștigarea unui renume. În decembrie 2009, făcea o însemnare semnificativă în acest sens: „Nu ascund că mi-ar fi plăcut să fiu guru în politică. Am avut o satisfacție când ideea «răului cel mai mic»¹ a fost preluată în discursul public, fie și într-o formă foarte îndepărtată de sensul pe care doream să-l dau expresiei respective. N-am avut însă talentul gesturilor teatrale. N-am nici curajul necesar, nici sângele rece de care ar fi nevoie pentru așa

¹ Ideea a fost expusă în volumul *Arta răului cel mai mic: o introducere în filosofia politică*, All, București, 1998.

ceva, nici lipsa de scrupule, nici noroc.“ Iar în ultimele luni de viață, comentând dispariția unui personaj care a mișcat multe în lume, observa: „Prin contrast, viața mea a fost letargică. Mi-a plăcut să contemp lu lumea. Într-un anumit fel, am fost răsplătit.“ Solcan a fost unul dintre acei oameni care au trăit scutiți de frustrările pe care le generează obsesia succesului. Și nu a regretat că nu a avut parte de satisfacțiile pe care le oferă dobândirea notorietății.

Neremarcăt de o audiență mai largă, Radu Solcan a fost totuși o personalitate ieșită din comun în lumea noastră intelectuală tocmai prin imparțialitatea și deplina independență a gândirii sale. După cum nu aproba tot ce făcea el însuși, se putea raporta foarte critic și la persoane pe care le aprecia. Dacă Solcan lăuda sau aproba pe cineva, într-o situație sau alta, nu trebuia să ne așteptăm să o facă tot timpul. Nu îi menaja pe alții, așa cum nu se cruța nici pe sine. Și atitudinea lui față de cei pe care îi critica fără reținere rămânea una nuanțată. Cât despre opiniile lui asupra actualității sau istoriei recente, ele nu se aliniază pozițiilor uneia sau alteia dintre taberele care se înfruntă în spațiul nostru cultural. Este ceea ce au putut intui doar puțini dintre colegii și studenții săi, care l-au cunoscut mai bine. O dovadă de netăgăduit, în această privință, o furnizează însemnările pe care le-a făcut și în ultima perioadă a vieții. Ele pot suscita interes deoarece dezvăluie o fascinantă întindere și varietate de interese și preocupări intelectuale. Citindu-le și recitindu-le, am fost conduși la concluzia că ar fi păcat ca ele să rămână necunoscute publicului. Ne-am bucurat că familia celui dispărut a împărtășit această apreciere și ne-a dat aprobarea să publicăm o selecție din însemnările colegului și prietenului nostru. Am ales unele dintre acele pagini care, credem noi, îi dau posibilitatea cititorului să intre în contact cu o minte cu adevărat interesantă. De obicei, cei care lasă

însemnări au în vedere că acestea ar putea fi publicate. Preocuparea principală pare a fi aceea de a transmite o anumită imagine despre cea sau cel care le-a scris. Nu credem că acesta este și cazul însemnărilor lui Radu Solcan. Se pare că ceea ce a urmărit, în primul rând, atunci când le-a scris, a fost să-și facă mai clare gândurile.

Mihail Radu Solcan s-a născut la 19 noiembrie 1953, la Suceava. Tatăl său a fost scriitorul și ziaristul Pan Solcan. A început școala în orașul natal, apoi, după mutarea familiei la București, a urmat cursurile liceului „Matei Basarab“ între 1968 și 1972. În anul 1972 a susținut examenul de admitere la Facultatea de Filosofie a Universității din București, fiind admis cu media cea mai mare. Un coleg de-al său și-a amintit că în acel an au fost aproape patruzeci de candidați pe loc! A absolvit Facultatea în 1976, cu prima medie pe țară. Timp de un an, a fost profesor de liceu la Brașov. În 1977 a revenit în București, fiind angajat ca documentarist la Oficiul de documentare și informare științifică al Academiei „Ștefan Gheorghiu“. În această calitate, a realizat un număr important de antologii tematice cu selecții semnificative din opera unor autori reprezentativi din literatura filosofică sau de teorie economică, socială și politică din perioade recente. Iată câteva titluri: *Filosofia analitică* (1982), *Dezbateri pe marginea problemei corp–minte* (1984), *Problema raționalității în gândirea filosofică și științifică actuală* (1985), *Impactul social al biologiei* (1983), *Conceptul de mecanism economic și diversele sisteme economice* (1985). Solcan și-a asumat munca de selecție a textelor, traducerea, elaborarea studiilor și notelor introductive. A fost în măsură să ducă la bun sfârșit activități atât de variate datorită unor lecturi cuprinzătoare, ca și cunoașterii unui număr mare de limbi străine (de la cele de circulație internațională – engleză, franceză,

germană, rusă – la limbile unor popoare din vecinătate – maghiară, cehă și polonă – și chiar la unele limbi orientale). A contribuit astfel la circulația în mediul academic și intelectual românesc a ideilor unor autori ca Ludwig Wittgenstein, Karl Popper, Gilbert Ryle, John Rawls, Saul Kripke, John Searle, Ronald Coase sau Mancur Olson. În anii '80, a publicat, de asemenea, câteva articole privind Inteligența Artificială, structura logică a doctrinelor politice, rădăcinile culturale ale limbajului logicii moderne, formulând și idei personale, pe care le va dezvolta în lucrările sale mai târziu. În 1985 a fost invitat să predea un curs de logica și metodologia științei la Institutul Politehnic din București. Între 1986 și 1990 a fost asistent universitar la Catedra de filosofie a aceleiași instituții. În anii 1990–1993 a lucrat ca redactor și editor la editura Humanitas. În această calitate, a inițiat și coordonat colecții de filosofie social-politică și filosofie a economiei. În 1993, și-a susținut teza de doctorat cu tema „Presupoziții filosofice în programe de cercetare: cazul logicilor cu mai multe valori“. În același an a devenit lector la Facultatea de Filosofie a Universității din București. În anul 2000 a fost promovat conferențiar, iar în 2004, profesor. Activitatea sa profesorală poate fi bine analizată pentru că Radu Solcan a creat o platformă și arhivă online în care a prezentat toate cursurile pe care le-a ținut, an de an¹. Pot fi distinse șase mari direcții de predare: filosofia științelor umane și sociale, filosofie politică și instituții politice și sociale, etică aplicată (cu cursuri dedicate eticii în tehnologia informației și eticii științei), filosofia minții și a științei cogniției, multiculturalism și multilingvism și, nu în ultimul rând, managementul informației și tehnoredactare computerizată. Atât tematica, cât și structura cursurilor sale erau înnoite în fiecare an. În

¹ Aceasta poate fi accesată la adresa: <http://filosofie.unibuc.ro/~solcan/cs/index.html>.

perimetrul tematic a ceea ce a predat de-a lungul anilor, Solcan a scris cinci cărți și monografii: *Arta răului cel mai mic* (1998), *Introducere în filosofia minții din perspectiva științei cognitivei* (2000), *Freedom, Minds, and Institutions* (2003), *Eseul filosofic* (2004), *Filosofia științelor umane: o introducere* (2012)¹. A urmărit mai multe proiecte importante despre care ar fi dorit să scrie. Unele sunt menționate în aceste însemnări. Ultima sa carte, *Filosofia științelor umane: o introducere*, a încheiat-o când era deja grav bolnav. Mihail Radu Solcan a încetat din viață pe 11 februarie 2013.

Radu Solcan a ținut un jurnal încă din anii '80. Ce l-a determinat să facă din nou însemnări aproape zilnice, începând din vara anului 2007? În primele rânduri ale noilor însemnări, el menționează doar că este vorba de reluarea vechiului său jurnal, de data asta într-o formă electronică. Putem trage de aici concluzia că el și-ar fi dorit să găsească tot timpul energia și motivația necesare pentru a fixa în scris gânduri și impresii. Căci acestea oferă, așa cum se exprima el, o oglindă ce face posibilă „o mișcare a minții bazată pe reflexia ei în oglindă și rafinarea gândurilor prin această mișcare“. Simplu spus, un jurnal poate servi drept laborator al gândirii. Totodată, prin el sunt reținute multe reflecții pe care, din cele mai diferite motive, nu putea sau avea rețineri să le împărtășească în discuții, de la catedră sau în publicații. Și mai există, presupunem noi, un motiv pentru care Solcan crede că merita osteneala să-și noteze reacțiile suscitade de lecturi, de discuții sau de evenimente ale zilei. Minteia lui era una prin excelență reactivă. Atitudinile și

¹ Lista completă a publicațiilor se găsește în volumul colectiv *Filosofia științelor umane. In memoriam Mihail Radu Solcan*, editat de Mircea Flonta, Emanuel-Mihail Socaciu și Constantin Vică, Editura Universității din București, 2015, pp. 411–427. Volumul este disponibil online la adresa: <http://filosofie.unibuc.ro/fsu-mrs/>.

ideile semenilor îi stârneau o mare varietate de gânduri. Era unul dintre acei oameni stăpâniți de o intensă curiozitate intelectuală. Dintre aceia care caută mereu discuția și se străduie să provoace confruntarea punctelor de vedere, deoarece acesta este mediul în care reușesc să-și coaguleze cel mai bine ideile și să profite de reacțiile interlocutorilor lor. Nu întotdeauna i se oferea însă această oportunitate. Nu reușea să împărtășească altora toate impresiile și gândurile care i se păreau demne de atenție. Credea însă că acestea merită să fie cunoscute.

Publicul nostru instruit este, desigur, familiarizat cu personalități care au cultivat un domeniu larg de interese și preocupări intelectuale. Ceea ce îl va surprinde pe cititorul însemnărilor lui Solcan, poate mai mult decât întinderea și varietatea intereselor sale, vor fi particularitățile acestora. Ar fi mai ușor de menționat ce nu-l interesa decât ceea ce l-a interesat. În însemnările de față nu găsim, ce-i drept, observații despre domenii ca muzica, artele vizuale sau ramuri strict specializate ale științei naturii. Abundă însă notații despre istoria marilor epoci și culturi ale omenirii, îndeosebi despre cele socotite clasice. Solcan se interesează de memorialistică, de biografii ale unor personalități dintre cele mai diferite, de istoria recentă, de domenii întinse ale literaturii universale și românești. Are ambiția să se inițieze sau perfecționeze în limbi ca greaca veche și cea modernă, în turcă sau chineză. În mod firesc, se considera calificat pentru a susține un curs despre diversitatea lingvistică a Europei. Urmărește, totodată, cu mare atenție discipline socio-umane, de la lingvistică la economie politică și de la psihologie la antropologia culturală, în dezvoltarea lor istorică. Îl atrag, de asemenea, teritorii ale gândirii filosofice în care nu este activ din punct de vedere profesional și, nu în ultimul rând, studiul marilor tradiții religioase ale omenirii.

Două sunt sursele principale din care se hrănea această curiozitate intelectuală aproape fără granițe: cărțile din anticariate și informațiile pe care le oferă Internetul. În mediul online găsește multe dintre acele indicații după care se conduce în atât de frecventele sale căutări prin anticariatele bucureștene, despre care relatează tot timpul în însemnările sale. Și tot la World Wide Web se întoarce pentru a verifica indicații privitoare la ediții ale cărților vechi pe care le descoperă în anticariate, pentru a certifica vechimea anumitor ediții, inclusiv pentru a afla prețul lor pe piața internațională. În cazul unora dintre cărțile pe care le găsește în anticariate, interesul cititorului e dublat de pasiunea colecționarului.

A căuta, a cumpăra și a citi cărți care nu pot fi găsite în librării devenise pentru Solcan o pasiune. Pentru satisfacerea ei era tentat să cheltuiască mulți bani. Spunea că de cărți el se îndrăgostește așa cum mulți bărbați se îndrăgostesc de femei. Era o pasiune care îi suscita, nu rareori, și remușcări. Nu numai deoarece era vorbă de plăceri care-i apăreau uneori drept excesiv de costisitoare. Cu deosebire, el deplângea atracția atât de puternică a lecturii în măsura în care aceasta stătea în calea concentrării tuturor forțelor sale asupra înfăptuirii unor proiecte profesionale pe care le socotea importante. Întâlnim adesea în însemnări ecourile acestei variante sui-generis a conflictului dintre tentațiile pasiunii și chemările datoriei. Iată doar câteva pasaje edificatoare: „Am intrat în a doua jumătate a anului. Este jumătatea când am mai mult timp. Aș vrea să scriu. Aș vrea? Sau trebuie? Nu știu. Simt că ar trebui să las ceva în urma mea. Sunt însă dependent de lecturi ca de niște droguri...” (2 iulie 2009), sau: „Am descifrat un prim rând din *Istoria filosofiei chineze* a lui Feng Youlan. Sună încurajator. Dar și dezarmant – pentru că nu mă desprind de un hobby pentru a lucra la cartea despre filosofia științelor umane“ (10 iunie 2011). Această curiozitate

atât de cuprinzătoare și greu de stăvilit continuă să-l domine și după ce știa că nu mai are mult timp de trăit. La 9 martie 2012, nota: „Banii s-au terminat. Persistă însă dorința de a cumpăra cărți. De ce oare? Ar trebui să mă gândesc că nu voi avea timp să le citesc?” Curiozitatea intelectuală rămâne puternică și în ultimele luni de viață. Întrebându-se dacă mai are sens să se deplaseze la una dintre conferințele organizate la Facultate, nota: „Starea mea fizică este proastă. Am senzația că mă părăsesc energiile «vitale». Până la urmă, m-am decis să mă duc. [...] Să mai văd Facultatea. Și poate să gădesc o sursă de noi idei. Habar n-am ce-aș mai putea face cu ele, dar le prețuiesc așa cum un colecționar își iubește obiectele pe care le strânge.“

Cel ce citește asemenea mărturisiri nu se va mira să afle ce satisfacție îi putea oferi lui Solcan compararea diferitelor traduceri în română și-n alte limbi ale Bibliei sau ale scrierilor lui Homer. Era convins că operele fundamentale ale culturii universale nu pot fi gustate și apreciate pe deplin decât atunci când sunt citite în original; regreta ori de câte ori nu o putea face. Și compara diferitele traduceri românești din punctul de vedere al capacității lor de a reda ceva din tonul originalului. Din punctul lui de vedere, viața merita să fie trăită fie și doar pentru a te putea delecta cu ceea ce-ți pot oferi asemenea plăsmuiri ale minții omului. Așa cum o spune într-o însemnare din 25 august 2009: „Scăparea este în cultură. Nu în sensul de a-ți face un nume care să rămână în cultură, ci în căutarea de a trăi fiecare clipă în chipul cel mai interesant din punct de vedere intelectual.“ Năzuia să știe cât mai multe și să gândească cu mintea sa despre toate. El gândea tot atât de natural precum respira.

Cum afirmam și la început, Mihail Radu Solcan a reprezentat un tip rar de intelectual al vremurilor noastre, care gusta în egală măsură cultura organizată și sistematică a cărții, acea

cultură care are în centru biblioteca, precum și o cultură mult mai dinamică, mai lipsită de constrângeri canonice – cea digitală, bazată pe computere prinse într-o rețea. Era o persoană formată în tradiția umanistă, predominant filosofică, istorică și literară, care se mișca nu numai ca un bun utilizator, ci și cu inițiative creatoare într-o cultură care are în centrul său computerul și algoritmi. Ceea ce a inițiat și cultivat Solcan este explorarea relației dintre cărțile vechi și edițiile lor digitale. Vizitatorul asiduu al anticariatelor din București și de aiurea era, totodată, un navigator-scurfundător în cele mai ascunse locuri online, în ceea ce se numește *deep web*, adică ceea ce nu e la îndemâna motoarelor de căutare, pentru a găsi enciclopedii, dicționare, antologii, monografii sau rarități culturale demult tipărite, transpuse în formate digitale. Ce reiese din acțiunile cotidiene de „arheologie digitală“ online este că Radu Solcan nu numai știa *ce* caută, dar mai ales știa *cum* să navigheze, să caute într-un Internet altfel labirintic și plin de capcane. Nu era, sub nici o formă, atras de latura social-escapistă și „polemică“ a vieții online, ci de procurarea unor informații greu accesibile, de obicei în mai multe limbi, folosind diverse instrumente și programe digitale. Atunci când ele nu existau, și le crea singur. Descrie de câteva ori, în aceste însemnări, cum își aranja cărțile digitale pe „rafturi“, la fel cum își aranja cărțile pe hârtie în propriile biblioteci de lemn (de acasă sau de la birou) meșterite cu mâinile sale. Umanistul bricoleur digital ia din culturile pe care le slujește ce este mai bun: filosof al informaticii, este și programator, gândește (în) algoritmi și scrie coduri; filosof al lingvisticii, este și creator de dicționare digitale. În ianuarie 2010 reușește să refacă dicționarul limbii române pentru StarDict, o interfață liberă și gratuită care permite consultarea multor dicționare offline. Pornește de la baza de date Dexonline, dar descoperă, dezamăgit, că

multe contribuții sunt realizate „în bășcălie“. Scrie o serie de programe prin care se pot produce în mod automat formele gramaticale ale cuvintelor, declinările și conjugările etc. Nu se oprește aici, iar pe 17 ianuarie adaptează un dicționar germano-chinez căruia îi adaugă un sistem de pronunțare a silabelor. Radu Solcan a dezvoltat un program de cercetare cu rezultate practice în lingvistica computațională și tratarea limbajului natural. Nu se referă însă la această activitate ca la una de cercetare *științifică*, ci de *bricolaj*, de „cârpeală“ a instrumentelor în care se complăce un iubitor al creației prin programare. Este o activitate ce susține preocupări de cercetare în filosofia științelor cognitive (și informaticii), preocupări ce debutează cu articolul pe care l-a publicat, pe această temă, în 1982: „Producerea de Inteligență Artificială cu ajutorul calculatorului – O alchimie a secolului al XX-lea?“

Dicționarele sunt lucrările de referință de care era pur și simplu îndrăgostit. Nu trece aproape nici o lună fără achiziția unui nou dicționar (de cele mai multe ori sunt lucrări vechi și rare, de negăsit în zilele noastre), fără realizarea unui dicționar electronic sau a unui instrument lingvistic digital, fără descoperirea unui manual pentru o limbă străină sau a unei gramatici deosebite. Avansul în învățarea și exercițiul unei limbi nu-l putea concepe fără ajutorul computerului. Lucrează cu acribie, în iulie 2011, pentru un script de convertire a sinogramelor simple în cele complexe, purtând pentru aceasta și o corespondență în chineză, ajutat de un program de traducere automată. Înainte vreme, în august 2007, a realizat mai multe programe de scriere pentru greaca veche. În tot acest răstimp lucrează la dicționare electronice de japoneză–franceză, engleză–română etc. Tot computerul se dovedește mediul experimental pentru studiul filologic al Bibliei. Departate de a fi un practicant sau un om religios, Solcan s-a ocupat mult